

KEEL ON TEEKOND

Diakroonilise ja sünkroonilise keelekäsitluse piirimail

Katre Õimu mälestusele
pühendatud konverents

17. veebruaril 2017
Tallinna Ülikoolis
Uus-Sadama 5, auditoorium M-134

Tartu
EKM Teaduskirjastus

Koostanud Pille Eslon, Piret Voolaid
Katre Õimu bibliograafia koostanud Kaie Oks
Toimetanud Asta Niinemets
Kaane kujundanud Andres Kuperjanov
Küljendanud Diana Kahre

Korraldajad:

Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool,
Eesti Kirjandusmuuseum,
Emakeele Selts, Eesti-uuringute Tippkeskus

Korraldustoimkond:

Pille Eslon, peslon@tlu.ee
Annekatriin Kaivapalu, kaivapa@tlu.ee
Piret Voolaid, piret@folklore.ee

Konverentsi koduleht on veebiaadressil

<http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2017/keel/>

Konverentsi toimumist toetavad Euroopa Liit Euroopa Regionaal-
arengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute Tippkeskus), Tallinna Ülikooli
humanitaarteaduste instituudi (TÜHI) uuringufond, Eesti Teadus-
agentuuri institutsionaalne uurimisprojekt IUT 22-5.

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

ISBN 978-9949-586-29-5 (trükis)

ISBN 978-9949-586-30-1 (pdf)

© Autorid 2017

© EKM Teaduskirjastus 2017

Konverents on pühendatud varalahkunud keeleteadlase
Katre Õimu (25. VIII 1970 – 20. VII 2016) mälestusele.
Ettekanded haakuvad Katre Õimu tegevusvaldkondade ja
uurimisteedadega: kognitiivne lingvistika ja fraseoloogia,
morfosüntaks ja sõnalooime, semantika ja korpuslingvistika,
eestikeelse teksti automaatse analüüsi vahendite
arendamine.

Sisukord

Ajakava	lk 5
Ettekannete teesid	
<i>Ann Veismann.</i> Ajast ajametafoorides	lk 6
<i>Reet Kasik.</i> Struktuurne tähendus ja leksikaalne tähendus sõnamoodustuses	lk 8
<i>Mati Hint.</i> Sihitise käände muutumine	lk 9
<i>Mare Kõiva.</i> Kuidas maailmad on struktureeritud. Fraseoloogia võimalusi	lk 14
<i>Pirkko Muikku-Werner.</i> Virolaiset ja suomalaiset idiomeja lainaamassa	lk 16
<i>Piret Voolaid.</i> Folkloori lühivormide andmebaasid – keeleteekondade peegeldajad	lk 19
<i>Jelena Kallas, Margit Langemets.</i> Püsiühendid sõnaraamatutes	lk 23
<i>Asta Õim.</i> Uuendatud fraseoloogiasõnaraamat: tulevikunägemus	lk 26
Katre Õimu bibliograafia	lk 28

Ajakava

10.30 Tervituskohv

11.00 *Tõnu Viik*

Avasõnad

11.10 *Pille Eslon*

Lingvisti teekond

11.30 *Ann Veismann*

Ajast ajametafoorides

12.00 *Reet Kasik*

Struktuurne tähendus ja leksikaalne tähendus
sõnamoodustuses

12.30 *Mati Hint*

Sihitise käände muutumine

13.00–14.00 Lõuna

14.00 *Mare Kõiva*

Kuidas maailmad on struktureeritud. Fraseoloogia
võimalusi

14.30 *Pirkko Muikku-Werner*

Viirolaiset ja suomalaiset idiomeja lainaamassa

15.00 *Piret Voolaid*

Folkloori lühivormide andmebaasid – keeleteekondade
peegeldajad

15.30–15.45 Kohvipaus

15.45 *Jelena Kallas, Margit Langemets*

Püsiühendid sõnaraamatutes

16.15 *Asta Õim*

Uuendatud fraseoloogiasõnaraamat: tulevikunägemus

16.45 Lõpetamine

Ajast ajametafoorides

Ann Veismann

Uurimusi ajametafooridest on viimase paarikümne aasta jooksul maailma keeleteaduses kogunenud pikk rivi, neid on tehtud nii inglise keele kui ka paljude muude keelte alusel. George Lakoffi ja Mark Johnsoni (1980, 1999) järgi on ajametafooride esmaseks struktureerijaks orientatsioonimetafoor (enamasti kehtib keeltes orientatsioon, mille järgi tulevik on ees ja minevik selja taga, nt *ees on lihavoõtted*). Orientatsioonimetafoor kombineerub Lakoffi ja Johnsoni järgi kahe võrdse metafooriga: liikuva aja metafoori (nt *aeg lendab*) ja liikuva vaatleja ehk ajamaastiku metafooriga (nt *jätame lapsepõlve seljataha*). Liikuva vaatleja metafoor on selgelt seotud ka metafooriga ELU ON TEEKOND, ajalist kestust saab võrrelda teekonna pikkusega, nt väljendis *pikk tee demokraatiani* (Õim 2006: 188).

Kevin Ezra Moore (2014) on juhtinud tähelepanu, et liikuva aja metafoorid võivad olla sõltuvad nii vaatleja perspektiivist (nt *lihavoõtted lähenevad*) kui ka perspektiivineutraalsed (nt *aeg lendab*). Perspektiivineutraalsed on Moore'i järgi lisaks ka väljendid, mille aluseks võib täpsemalt pidada metafoori SEQUENCE IS A RELATIVE POSITION ON A PATH (ee JÄRJESTUS ON SUHTELINE ASUKOHT TEEL), nt *sügis järgneb suvele*. Nende puhul loob ajaüksuste liikumine järjekorras mudeli, kus minevikusündmused ehk varasemad sündmused on eespool ja hilisemad sündmused ehk tulevik tagapool. Eesti keeles illustreerivad sellist olukorda muuhulgas nt kaassõnafraasid *aasta eest* ja *aasta pärast*.

Oma ettekandes vaatlen metafoori JÄRJESTUS ON SUHTELINE ASUKOHT TEEL avaldumist eesti keeles. Täpsemalt keskendun fraasidele kaassõnadega *enne, eest* ja *pärast*, mis võivad viidata sündmuste järjestusele nii vaatlejast sõltumata (nt *suvi on enne sügist; pärast pühi tuleb paast*) kui ka vaatlejakeskselt (nt *joome pärast tassi teed*). Analüüsin nende sõnade kasutust ajatähenduses prepositsiooni, postpositsiooni ja adverbina ning seda, millistel juhtudel saame rääkida deiktilisest, deiktiliselt nihutatud või mittedeiktilisest perspektiivist. Analüüsi materjal pärineb eesti kirjakeele tasakaalus korpusest.

Kirjandus

Lakoff, George; Johnson, Mark 1999. *Philosophy in the Flesh*. New York: Basic Books.

Lakoff, George; Johnson, Mark 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press.

Moore, Kevin Ezra 2014. *The Spatial Language of Time. Metaphor, metonymy, and frames of reference*. John Benjamins Publ. Co.

Õim, Katre 2007. Metafoor ELU ON TEEKOND ebaõnne-väljendites. Peatoim. Mati Ereht. *Emakeele Seltsi aastaraamat 52 (2006)*. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 179–194.

Struktuurne tähendus ja leksikaalne tähendus sõnamoodustuses

Reet Kasik

Nagu iga sõna nii iseloomustab ka kompleks sõna (tuletist või liitsõna) leksikaalne tervikkikkus: sõna on loodud kindla mõiste tähistamiseks. Teiselt poolt on kompleks sõna tähendus otseselt või kaudsemalt motiveeritud nii oma moodustajate tähendusest kui ka üldisematest tähenduskategooriatest, mida need moodustajad esindavad. Moodustuspõhi (tuletusliide või liitsõna põhiosa) määrab kompleks sõna kategoriaalse tähenduse (k.a sõnaliigi); põhja ja talle eelneva moodustaja (tuletise alussõna või liitsõna laiendosa) semantiline suhe määrab kompleksi moodustustähenduse. Kategoriaalne tähendus ja moodustustähendus on struktuursed tähendused, s.t seotud kompleks sõna semantilise struktuuriga.

Loodud kompleks sõna kui kindla mõiste tähistaja võib valmis keeleüksusena saada moodustustähendusest kitsama või sellest erineva leksikaalse tähenduse. Näiteks *keedis* on struktuurse tähenduse järgi sama mis keetmistulemus, leksikaalse tähenduse järgi aga 'moos'; *majandus* tähistab kategoriaalse tähenduse järgi tegevusala nagu muudki *ndus*-tuletised, aga tal pole tähenduslikku seost alussõnaga *maja*; relvanimetus *suurtükk* ei ole aga seotud kummagi moodustaja tähenduskategooriaga ega leksikaalse tähendusega. Harilikult mahub reeglipäraselt moodustatud kompleks sõna leksikaalne tähendus struktuurse tähendusega määratud raamidesse (nt *keedis*), aga ei pruugi (nt *suurtükk*). Sageli on seos struktuurse ja leksikaalse tähenduse vahel metafoorne või metonüümiline (nt *pendeldama*, *võtmeisik*, *hallpea*).

Vaatlen ettekandes leksikaliseerumise teid ja põhjusi eesti sõnamoodustuses. Käsitän leksikaliseerumisena nii sõnatähenduste spontaanset muutumist aja jooksul kui ka sõnalooja teadlikku tähendusevalikut, mille tulemuseks võib olla moodustustüübi seisukohalt ebareeglipärase tähendusega üldkeele sõna või (sagedamini) oskuskeele termin.

Partitiivi laienemine – objekt ja subjekt, kongruents ja rektsioon

Mati Hint

1999. aasta juunis Tallinnas peetud IV Välis-Eesti kongressile saadetud ettekandes nentis Ohio ülikooli kauaaegne professor, Tartu ülikooli audoktor Ilse Lehiste muu hulgas järgmist:

“Eesti keele oskuse taseme hindamisel on diagnostiline näiteks sihitise käänete kasutamine. Kirjalik test väliseestlaste erinevatesse põlvkondadesse kuulunud 97 isikule näitas, et vanem generatsioon eksis täis- ja osasihitise käänete valikul harva, 1941–1960 sündinud näisid tajuvat vahet täis- ja osasihitise vahel, kuid eksisid sihitise käändevormide valikul, nendest noorem põlvkond ei osanud täis- ja osasihitise vahel enam vahet teha.

Selline nivelleerumine toimub põlvkondade vahetudes kõigi väljarändajate keeles ning on huvitav, et ka Ameerika soomlaste sihitise kasutamine on lamendunud samal kombel.

Kodueesti keelt on sel sajandil eriti tugevasti mõjutanud vene keel, nii et eesti keeles on hakatud matkima vene keele mitme morfoloogilise ja süntaktilise konstruktsiooni sisestruktuuri.”

Tollest kongressist möödunud 20 aastaga (vähem kui üks inimpõlv) on eesti keele kasutamisel üheks vanemat generatsiooni häirivaks süntaktilis-morfoloogiliseks nihkeks partitiivi aina lisanduv kasutamine konstruktsioonides, milles varasemas (traditsioonilises) eesti kirjakeeles partitiivi ei kasutatud.

Nagu Ilse Lehiste, nii kardan ka mina, et see nending on diagnostiline ja viitab halvemal juhul eesti keeleidentiteedi kõige olulisemates ja omapärasemates kihistustes grammatika ebastabiilsusele, paremal juhul ümberstruktureerumisele. Muutus algas tõenäoliselt osasihitise ülekasutamisest täissihitise arvel (sihitise käände n-ö üldistumisest), aga praegu vohab partitiiv ka väljaspool sihitise valdkonda, põhjustades muutusi kongruentsis ja rektsioonis ning aluse tõlgendamises.

Vältimatult toob see kaasa muutusi aspekti väljendamisel või väljendamata jätmisel: uuskasutusviiside käändevorm ei ole enam seotud tegevuse resultatiivsuse väljendamisega.

Kõige üllatavam on, et partitiivi varasemaga võrreldes tugev ülekasutamine on kaasa tõmbamas ka vanemat põlvkonda, kelle varasemates keeleharjumustes seda nähtust ei saanud sellisel kujul olla.

Uuenduslik partitiiv vohab kõige esiletükkivamalt järgmistes konstruktsioonitüüpides.

1. Aspekti (lõpetatust või resultatiivsust) võidakse väljendada senise grammatika seisukohalt vastuoluliselt

nt välja ehitama ja välja nõudma on resultatiivsust väljendavad ühendverbid (ehitas selle välja ja ehita see välja vs ehita seda, kuni jaksad; nõudis selle välja ja nõua see välja vs nõua seda), partitiivi kasutamine resultatiivses konstruktsioonis on normgrammatika seisukohalt uuendus.

Järgnevad näited on viimistletud tekstina kirja pannud vanema põlvkonna professor, kes on väga hea väitleja ning nobeda sulega puhtalt eesti taustaga kirjutaja:

Õnneks toob P. H. oma --- artiklis sõnaselgelt välja vajaduse *välja ehitada* Tartu kaudu Riiga *kulgevat raudteed* (kulgev raudtee)

Tuleb kasvõi Euroopa Kohtu vahendusel *välja nõuda selgitust* (selgitus), miks ...

... ma ristisin *teda* (tema) Pärnu ministriks

... võiks --- majanduskomisjoni *RB-teemalist istungit* (RB-teemaline istung ~ RB-teemalise istungi) korraldada laupäeval ...

Praegu *tagatakse* vaid *seitsmendikku* (seitsmendik) rahast.

2. Arvsõnalise laiendi kongruerimine partitiivis põhisõnaga (sisaldama jt tegusõnad)

Traditsiooniline	Uuenduslik (arvsõna kongruerub)
Arvsõnaline laiend partitiivis põhisõna ees jääb nominatiivi, selle kasutamine on lihtne; üks on erandlik.	Kongrueruva konstruktsiooni moodustamine on liitarvsõnade puhul keeruline, väljarääkimine kohmakas.
Valik sisaldab ühe mündi	Valik sisaldab ühte münti
Valik sisaldab kaks münti	Valik sisaldab kahte münti
Valik sisaldab kolmsada seitsekümmend kuus münti	Valik sisaldab kolmesadat seitsetkümmend kuut münti
Valik sisaldab kõik kehtivad mündid	Valik sisaldab kõiki kehtivaid münte

Lisanäiteid ajakirjandusest ja kirjandusest:

... kandnud hellalt hoolt fotokogu eest, mis *sisaldab* umbes *kaheksat miljonit fotot* (kaheksa miljonit fotot)

... kelle sissetulek *ületab viitkümmend tuhandet eurot* (viiskümmend tuhat eurot)

... võlg *ületab kolmesada tuhandet krooni* (kolmsada tuhat krooni)

... endise abilinnapea vastu on esitatud kaks nõuet, mis kokku *ületavad kolme miljonit krooni* (kolm miljonit krooni)

Raamat *koondab* Postimehe lisas AK ilmunud *sadat luuletust* (sada luuletust)

Keskerakond võiks endale *võtta* valitsuses *seitset ministrikohta* ... (seitse ministrikohta)

Oli vaja veel *sadat tuhandet krooni* (sada tuhat krooni)

... sõjavägi aitas *evakueerida neljakümmend tuhandet inimest* (nelikümmend tuhat inimest)

... tuleb muudatused ära teha, *ootamata kümme aastat* (kümme aastat)

Selle asemel, et esimesel võimalusel lasta maha *kõiki ISIS-e terroriste* (kõik ISIS-e terroristid) ...

Mõistagi on nendest lausetest võimalikud variandid, milles ühilduv arvsõna on ainuvõimalik: nt *Sõjavägi aitas evakueerimisel neljakümmend tuhandet inimest*. Aga selles vahe ongi: siinses variandis ei väljenda lause resultatiivsust või lõpetatust.

3. Sisulise resultatiivsuse väljendamine partitiivse käändevormiga

A. Ta (Christa Wolf) ei tahtnud, et Saksa Liitvabariik *hõivaks SDV-d* (SDV)

Aitasin --- üles tähendada basseini *ligikaudset ruumala* ... (ligikaudse ruumala)

Russofoobia on kindla ühiskondliku kihi ideoloogia, see kiht moodustab *vähemust* (vähemuse)

... *presidendivalimist* (presidendivalimise) võitis ...

... ükskõik, *millist ebasõbralikku sammu* (millise ebasõbraliku sammu) Venemaa ka ei astuks, saab selle kohe ...

Millegipärast *tunnistab kohus ohtlikuks* ainult *neid patsiente* (need patsiendid), kes on kasutanud füüsilist vägivalda.

B. Kui Rail Balticu *ehitust* (ehitus) õnnestub *nurjata*, arvan teadvat, kes ja kus ...

... paljudelt huultelt *kostab küsimust* (küsimus), kas me ....

... ning otsisid lahendust, kuidas saada Eestile *uut paremat presidenti* (uus parem president)

... sa ei öelnudki mulle, *millist lindu* (milline lind) kella sisse panna.

Kogenudki kirjutaja (elukutseline tippajakirjanik) võib pidada täis- ja osasihitist vabalt vaheldatavaks: pealkirjas võib olla "*Peaminister võtab naise*", aga tekstis "*Naist oleks saanud võtta palju varem...*"

Muutuvad ka traditsioonilised sõnaühendid: ... *teeb sellist nägu*, et kui ei vaata, siis seda ei ole (vrd Asta Õim. Fraseoloogiasõnaraamat 1993, lk 285 jj: ... *teeb ainult sellise näo; tegi näo, nagu poleks...* jt; ÕS 1999: *Teeb näo, nagu ei kuuleks jt*).

Need näidete tüübid on juba muutumas kasutusnormiks sama hästi kui kõigis keelekasutusvaldkondades nii suulises kui ka kirjalis- kus väljenduses: Rahvusringhäälingu diktoritekstides, ajalehtedes ja ka kõrgkvaliteetsetes ajakirjades, ilukirjanduses (ka tõlkekirjanduses). See näitab, et keeleteimetajad on need muutused kas aktsepteerinud, lepivad nendega või on ise koguni nende juurutajad.

Kust eespool kirjeldatud muutused tulevad, seda on raske ütelda. Võibolla on see keelesisene muutus, mida keelekontakt otseselt ei mõjuta. Siiski näib, et emakeelena vene keelt kõnelevad kaasmaalased kasutavad partitiivi ainsa või eelistatud objektikäändena laiemalt kui eesti emakeelega inimesed. Nooremas põlvkonnas võib ka see vahe kaduda. Katre Õim on pidanud eesti keele grammatiliste käänete varieerumist ajas laineliselt muutuvaks, minetamata siiski nende soomegrilist olemust (vt Eslon, Õim, K. 2010).

Tähelepanu juhtimine niisugustele muutustele on raske, sest n-ö tavaline keeleavalikkus märkab keelemuutusi laensõnade tasandil ning üksikute vormide normimuutusi, mitte muutusi konstruktsioo- nides, mis on keele grammatika tõeline identiteet.

Küsimuseks jääb ka suhtumine traditsiooniliste reeglite järgi kir- jutatud või redigeeritud klassikasse. Kas klassikute keel hinnata ajast ja arust vanamoeliseks või tuleb ka seda ajale järele aidata?

Kõik näited on tõestatavad.

Kirjandus

Eslon, Pille; Õim, Katre 2010. Objektikäände kasutamisest sageduse ja markeerituse seisukohalt. – ESUKA – JEFUL 1-2, 69–89.

Allikad

Õim, Asta 1993. Fraseoloogiasõnaraamat. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.

ÕS 1999 = Eesti keele sõnaraamat. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Toim. Tiiu Erelt. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Kuidas maailmad on struktureeritud. Fraseoloogia võimalusi

Mare Kõiva

Filoloogilistest allikatest leiab makrotasandi andmeid muistsete maailmavaadete reliktide kohta. Eeskätt usundiliste kirjalike allikate alusel on mütoloogias ja usundiuurimustes rekonstrueeritud kolmetasandiline maailmamudel, mille juurde kuulub kolme-seitsme-ühiksa-kaheteistkümnosaline taevas oma asukatega. Allmaailm ja selle struktuur, üleloomulike asukate elu- ja suhtlemisruumid ning nende maailmade üldine topoloogia on omavahel keerukates ja osalt vastandlikes suhetes (vt ka Lefebvre 1991). Selles kontekstis on huvitav sakraalse kujuteldava ruumi tekstuur ja objektid, mille ilminguna ja millega paralleelselt eksisteerivad reaalse maailma sakraliseeritud objektid ja pühapaigad. Sakraalsed kohad võivad olla teistest ruumidest eristatud, ent samas ka osa tavalisest ruumist. Religioosseteks eesmärkideks rajatud artefaktide kõrval on olulised pühana tõlgendatud veekogud või muud paigad. Mõlemates – inim-rajatud ja looduslikes paikades – võib saada kontakti jumalikuga, jõuda teatavate lahendusteni või saavutada tervenemist.

Suurtes käsikirjalistes rahvaluule- ja murdekogudes leidub teavet maailma olemuse ja struktuuride kohta. Argireaaliaid kirjeldavate tekstide kõrval on suures koguses metafoorseid ja sümboolseid tekste ning väljendeid, mille ühistunnuseks on esindada teatud sotsiaalsete rühmade häält või vaateid. Fraseoloogia andmebaasi koostajad on liitnud rahvameele ja -keelega kogude ainestikule vanemate trükiste materjali, millega on loodud omapärane suulise ja kirjaliku keele korpus. Samas on paljude essentsiaalsete nähtuste kohta ainestikku katkendlikult ja napilt, täpsemaks määratlemiseks on ühe alaliigi andmed enamasti ebapiisavad ning lisa tuleb leida mitmest liigist. See tõstab usundilise maailmapildi uurimisel fraseoloogia olulisele kohale.

Religiooniuurija Paul Posti (2015) määratluse kohaselt korrastab ruumi üldmõistet sotsiaalselt tähendusrikkalt sakraalne ruum, mis peegeldab oma aja sotsiaalseid olusid. Fraseoloogia andmebaasi

loojad üldistavad (Justkui 1998–2005), et nende käsutuses olnud väljenditest moodustavad enamuse *inimese igapäevase elu-olu ja tema füüsiliste omadustega, harvem inimese vaimsete omadustega väljendid*. Nad väidavad, et *mida olulisem on mõiste keele- ja/või kultuurikandjate jaoks, seda tihedam, üksikasjalikum, ilmekam on seda kattev sõnavara, s.h fraseoloogia*.

Asta Õimu juhitud fraseoloogia-projektide ning Asta ja Katre Õimu (2011) koostöös valminud inspireeriva üldistusvõimega *Eesti fraseologismide elektrooniline alussõnastik – FES* annab meie käsutusse korrastatud ainekogu mitteõpetlasliku maailmapildi kohta koos sama ainekogu mõtestavate õpetlaskäsitlustega (vt ETIS.ee).

Kirjandus

Lefebvre, Henri 1991. *The Production of Space (La production de l'espace)*. Translated by D. Nicholson-Smith. Oxford: Basil Blackwell.

Post, Paul 2015. *Ritual Studies*. – Oxford Research Encyclopedia of Religion. New York/Oxford: Oxford University Press. DOI: <http://dx.doi.org/10.1093/acrefore/9780199340378.013.21>.

Allikad

Justkui 1998–2005. Baran, Anneli; Hussar, Anne; Õim, Asta; Õim, Katre. *Justkui. Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaas (EKFKA)*. Murdekeele toimetaja Mari Must. Tarkvara autor ja tehniline teostus Indrek Kiissel. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Folkloristika Osakond <http://www.folklore.ee/justkui/> (4.02.2017).

Õim, Asta; Õim, Katre 2011. *Eesti fraseologismide elektrooniline alussõnastik – FES*. <http://folklore.ee/justkui/sonastik/> (4.02.2017).

Virolaiset ja suomalaiset fraaseja lainaamassa

Pirkko Muikku-Werner

Viron tai suomen ymmärtämistä lähisukuiseen äidinkielen pohjalta on tutkittu viime aikoina niin sanaston kuin pitempien yksiköiden tasolla. Haastavaa on selvittää, mitä idiomit ja fraasit tarkoittavat. Niiden kääntäminen sana sanalta paljastuu monesti kelvottomaksi strategiaksi lähikontekstin perusteella: kirjaimellinen merkitys näytätyy kokonaisuuden kannalta epäloogisena.

Kaiken kaikkiaan vieraan kielen fraasien omaksuminen on työlästä. Toki niitä ei olekaan välttämätöntä käyttää aktiivisesti, mutta niihin voi törmätä teksteissä ja puheessa. Ei-syntyperäinen joutuu valitettavasti ohittamaan enemmistön vakiintuneista ilmauksista pääsemättä perille niiden sisällöstä. Ymmärtämistä saattaa kuitenkin jossain määrin edistää se, että varsin suuri osa fraaseista on lainatavaraa. Kielet ja kulttuurit ovat aina olleet kosketuksissa toisiinsa. Varhaisimmat lainat ovat peräisin esimerkiksi kirjallisista teoksista, jotka ovat olleet keskeisessä asemassa eurooppalaisessa kulttuurissa. Paitsi Raamattu myös vaikkapa Shakespearen näytelmät ovat levittäneet käännösten kautta sanontoja.

Fraaseja lainattaessa on hyödynnettävissä erilaisia strategioita. Semanttisesti läpinäkyvissä tapauksissa käännös saattaa edetä sanasanaisesti. Jos lähde- ja kohdekieli poikkeavat rakenteellisesti toisistaan, alun perin useampiosainen yksikkö korvautuu mahdollisesti yhdyssanalla. Vieraan kulttuurin käsitteiden asemesta turvaudutaan tuttuihin kohdekielisiin tarkoitteisiin. Tämänsuuntainen kotouttaminen on melko suosittua. Tällöin jopa suomen- ja vironkieliset vastineet saattavat erota toisistaan. Toisinaan idiomit muotoillaan kohdekielen käyttäjien erityismieltymysten mukaan. Esimerkiksi suomalaisen sanonnan alku (*parempi pyy pivossa* on ”kohosteinen”, eli tavoitteena on vähemmän arkinen, alkusointuinen, ilmaisu.

Sekä viron että suomen kieleen idiomeja on aikojen kuluessa lainattu useista eri kielistä. Nykyinen vilkastunut vuorovaikutus englanninkielisten kanssa on johtanut siihen, että suomeen on saatu suorina käännöksinä joukko uusia fraaseja. Niiden merkitys jää helposti epäselväksi, jos niiden tyypillisimmät esiintymisympäristöt

(esim. urheilun yhteydessä *apina selässä*) ovat outoja. Yleistyttyään lukuisampiin konteksteihin niiden läpinäkyvyys lisääntyy.

Tässä katsauksessani esittelen fraasien ja idiomien lainaamista viroon ja suomeen. Lähtökielinä ovat ensisijaisesti saksa ja englanti. On muistettava, ettei lainasuhdetta voida osoittaa täysin varmaksi. Annan esimerkkejä virolaisista ja suomalaisista käännöksistä ja vertailen niitä yhtäältä todennäköisiin saksalaisiin ja englantilaisiin vastineisiin, toisaalta toisiinsa. Keskityn ennen kaikkea siihen, mitä idiomeissa on joko säilynyt tai muuttunut lainaamisen yhteydessä. Yksittäistapauksissa pohdin myös muutosten syitä. Sen sijaan vain harvoin puutun sanontojen tunnettuuteen ja niiden käyttöyhteyksiin.

Lähteitä

Muikku-Werner, Pirkko; Jantunen, Jarmo Harri; Kokko, Ossi 2008.

Suurella Sydämellä ihan sikana. Suomen kielen kuvaileva fraasi-sanakirja. Jyväskylä: Gummerus.

Penttilä, Esa; Muikku-Werner, Pirkko 2011. English gatecrashers in Finnish: directly translated English idioms as novelties of Finnish. Eds. Pekka Kujamäki, Leena Kolehmainen, Esa Penttilä, Hannu Kemppanen. *Beyond Borders & Translations Moving Languages, Literatures and Cultures*. Berlin: Frank & Timme, 247–265.

Penttilä, Esa; Muikku-Werner, Pirkko 2012. Domestication and foreignization figurative idiom translation. Eds. Marja Jänis, Hannu Kemppanen, Alexandra Belikova. *Domestication and Foreignisation in Translation Studies*. Berlin: Frank & Timme, 121–138.

Muikku-Werner, Pirkko 2013. Viel eigenständiges und ein wenig Lehngut – wie das finnische Wesen sich in Phraseologismen darstellt. Hrsg. von Marja Järventausta, Marko Pantermöller. *Finnische Sprache, Literatur und Kultur im deutschsprachigen Raum – Suomen kieli, kirjallisuus ja kulttuuri saksankielisellä alueella*. (Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica, Bd. 85.) Harrassowitz Verlag, 299–311.

Õim, Katre; Õim, Asta 2011. Eesti fraseologismide elektrooniline alussõnastik – FES. <http://www.folklore.ee/justkui/sonastik/> (31.01.2017).

Õim, Katre; Õim, Asta; Muikku-Werner, Pirkko 2013. Uudne metafoorne keelend: kas laen või diakroonilise arengu tulemus? – Lähivõrdlusi. Lähivertailuja 23, 428–458.

Folkloori lühivormide andmebaasid – keeleteekondade peegeldajad

Piret Voolaid

Eesti folkloristika klassikalise käsitluse järgi on rahvaluule lühivormidena mõistetud kolme põhižanrit – vanasõnu, kõnekäände ja mõistatusi. Ettekande eesmärk on 1) teha lühike tagasivaade vanasõnade, kõnekäändude, mõistatuste andmebaaside loomislukku, 2) anda ülevaade liigikesksete andmebaaside põhiprintsiipidest ning peamistest sarnasustest ja erisustest, 3) mõtestada žanritüpoloogilisi mahukaid andmebaase uurimisallikana, mille ajaline ulatus peegeldab keeleteekondi, pakkudes avaraid võimalusi nii diakrooniliseks analüüsiks kui ka väljalõikeid konkreetsest huvist lähtuvateks valdkondadevahelisteks alusuuringuteks.

1. Lühike tagasivaade

Folkloori lühivormide süstemaatiline uurimine sai Eestis alguse 1960. aastatel, mil parömioloogia töörühm Tartus hakkas tegelema läänemeresoome vanasõnade akadeemilise väljaande ettevalmistamisega, mis ilmus aastatel 1980–1988. Arvutiajastu saabudes 1990. aastate teisel poolel keskenduti folkloori lühivormide digiteerimisele ja elektroonsete andmebaaside koostamisele, et tagada teadustöök vajalik andmete kättesaadavus ja rakendada uurimistulemuste esitamisel digitaalset andmeanalüüsi. Aastal 1997 avati vanasõnade akadeemilise paberväljaande põhjal ligi 15 000 tiitelteksti sisaldav eesti vanasõnade andmebaas (u 160 000 vanasõnade arhiiviteksti on jäänud tänaseni digiteerimata). Aastal 1997 alustati mõistatuste allaikide (u. 170 000 teksti), 1998. aastal kõnekäändude (u. 160 000 teksti) digiteerimist. Selle töö algeesmärk oli ette valmistada kõnekäändude ja mõistatuste akadeemilised paberväljaanded. (Vt Krikmann, Sarv 1997; Öim, K. jt 2003.)

2. Ülevaade andmebaaside koostamise põhiprintsiipidest

Kõik kõnekäändude ja mõistatuste andmebaasid kajastavad uurimisvajadustest lähtuvat tüpoloogilist süsteemi, iga üksiktekst on varustatud metainformatsiooniga (nt unikaalne arhiiviviide, kogumisaeg, koguja, märksõnad). Samas tuleb alati arvestada konkreetsest materjalist ning koostaja otsustest tulenevate iseärasustega (nt millal ja millistel printsiipidel kogutud).

3. Andmebaasid uurimisallikana

Andmebaaside rikkalik aines võimaldab laiapõhjalisi alusuuringuid (nt doktoritööd Õim, K. 2003; Baran 2011; Voolaid 2011), mille juured laiuvad folkloristikast keeleteadusse. Üldistatult on lühivormid keele püsiühendid, mida iseloomustavad klišeelisus, traditsioonilisus. Pika aja vältel kogutud folklooriaines toetab diakroonilist ja sünkroonilist keeleuurimist, peegeldab samaaegselt keele- ja kultuuriloolisi arenguid, võimaldab analüüsida nii üksikjuhtumeid kui ka teha universaalsemat laadi üldistusi (nt leviulatus ja produktiivsus, kultuurikontaktid), pakkuda võrdlusalust tänapäeva folkloori uurijatele.

Ettekandes toon näiteid erinevatest folkloori lühivormide andmebaasidest, milles kajastub olnud aegade iseloomulik keelekasutus. Jälgin keeleteekondi vanema ainese murdekeelsusest ja arhaismidest nõukogude perioodile omaste lühendinaljade jm poliitideoloogilise pärandini. Vaatlen ajastuomaseid vorme (nt värssmõistatused) ning varasema ainese taastulekut uutes (sotsiokultuurilistes) kontekstides.

Kirjandus

Baran, Anneli 2011. Fraseologismide semantika uurimisvõimalused. *Dissertationes Folkloristicae Universitatis Tartuensis* 14. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Krikmann, Arvo; Sarv, Ingrid 1997. Tartu parömioloogiarühm. Toim. Jüri Viikberg. *Eesti filoloogia poolsajand Teaduste Akadeemias*. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 226–258.

Voolaid, Piret 2011. Eesti mõistatused kui pärimusliik muutuvus kultuurikontekstis. *Dissertationes Folkloristicae Universitatis Tartuensis* 16. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Õim, Katre 2003. Võrdluste struktuurist ja kujundisemantikast. (Reetor 2.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

Õim, K. jt 2003 = Õim, Katre; Õim, Asta; Hussar, Anne; Baran, Anneli 2003. Kõnekäändude kartoteek andmebaasiks. – Keel ja Kirjandus 1, 15–23.

Allikad

Baran, Anneli; Hussar, Anne; Õim, Asta; Õim, Katre 1998. Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaas (EKFA) – <http://www.folklore.ee/justkui>. U. 160 000 teksti.

Baran, Anneli; Konsand, Tiit; Õim, Katre 1997. Kõnekäänud ja fraseologismid – <http://www.folklore.ee/rl/date/robotid/leht3.html>. U. 25 400 eesti kõnekäändu ja fraseologismi, mis pärinevad A. Õimu „Fraseoloogiasõnaraamatust“ (Tallinn, 1993), Eesti Rahvaluule Arhiivi käsikirjalisest rahvaluulearhiivist ja Eesti Keele Instituudi murdearhiivist.

Hussar, Anne; Krikmann, Arvo; Mikk, Katrin 1997. Eesti vanasõnad. <http://www.folklore.ee/rl/date/robotid/leht1.html> – u. 13 000 teksti esindavad kõigi teadaolevate eesti traditsioonis käibinud ja/või käibivate vanasõnatüüpide normaalvorme. Aluseks aastail 1980–1988 ilmunud teaduslik väljaanne „Eesti vanasõnad I–IV“, saksakeelne versioon Estnische Sprichwörter – <http://www.folklore.ee/rl/date/saksa>.

Hussar, Anne; Krikmann, Arvo; Sarv, Ingrid 1997. Vanasõnaraamat. <http://www.folklore.ee/rl/date/robotid/leht41.html> – e-versioon 1984. a. ilmunud „Vanasõnaraamatust“.

Krikmann, Arvo 1999. Mõista, mõista, mõlle-rõlle – <http://www.folklore.ee/~kriku/MOISTA/>.

Krikmann, Arvo & Krikmann, Jaak 2012. Eesti mõistatused – <http://www.folklore.ee/moistatused>. U. 100 000 mõistatust sisaldav andmebaas on eesti mõistatuste akadeemiliste väljaannete (2001–2002) allikas.

- Voolaid, Piret 2002. Eesti piltmõistatused – <http://www.folklore.ee/Reebus>. U. 8400 piltmõistatust, ingliskeelne versioon Estonian Doodles – <http://www.folklore.ee/Doodles>.
- Voolaid, Piret 2004. Eesti keerdküsimused – <http://www.folklore.ee/Keerdkys>. Sisaldab u. 25 000 keerdküsimust.
- Voolaid, Piret 2003. Eesti liitsõnamängud – <http://www.folklore.ee/Sonamang>. Sisaldab u. 5000 liitsõnamängu.
- Voolaid, Piret 2004. Eesti lühendmõistatused – <http://www.folklore.ee/Lyhendid>. Sisaldab u. 3000 lühendmõistatust.
- Voolaid, Piret 2013. Grafiti andmebaas – <http://www.folklore.ee/Graffiti>. U. 600 (paröömilist) grafitit, mis jäädvustati 2010–2012 toimunud Eesti-Poola ühisprojekti "Creativity and tradition in cultural communication" käigus.
- Voolaid, Piret 2015. Eesti värssmõistatused – <http://folklore.ee/Varssmoistatused>. Sisaldab u. 1750 värssmõistatust.
- Õim, Asta; Õim, Katre 2010. Eesti fraseologismide elektrooniline alussõnastik (FES) – <http://www.folklore.ee/justkui/sonastik>. U. 20 750 eesti fraseologismi, s.o leppekohast sõnaühendit, mille kohta antakse fraseologismide terviklik semantiline, süntaktiline ja morfoloogiline kirjeldus.

Püsiühendid sõnaraamatutes

Jelena Kallas, Margit Langemets

Eesti Keele Instituudis koostatakse praegu kaht tänapäeva eesti keele sõnaraamatut, milles oluline osa püsiühenditel – uut eesti keele sõnaraamatut (valmib 2019) ja kollokatsioonisõnastikku (valmib 2018).

Emakeelsele haritud inimesele mõeldud eesti keele sõnaraamat sisaldab 100 000 märksõna, eelkäijaks suur kuueköiteline seletav sõnaraamat EKSS 2009, kus samuti on püsiühenditele suurt tähelepanu pööratud, eeskätt variantidele (nt *poole ~ ühe ~ teise kõrvaga kuulama*), trükiväljaandele omaselt ka kohale, kus need esitatakse. Fraseologismi kirjeldus esitatakse harilikult nimisõna artiklis; kui on mitu nimisõna, siis on lähtutud käänete järjestusest; kui nimisõna ei ole, on eelisjärjekorras omadussõna, siis arvsõna või asesõna jne (EKSS 2009: 11). Niisiis on püsiühendite leidmine EKSS 2009 põhjal kasutajale keeruline, samas kui veebisõnastikus seda probleemi pole, sest päringu abil leiab sõna või väljendi igalt poolt üles. Ka fraseoloogiliste variantide rohkus teeb sõnaraamatu vähem võimekale kasutajale keeruliseks. Näiteks kuidas tuvastada püsiühendit järgmistest fraseologismiridadest: *kaikaid kodara(te)sse ~ kodaraisse ~ kodarate vahele pilduma ~ loopima ~ viskama ~ pistma; kellelgi keelel ~ keele peal kipitama ~ kihelama ~ kibeleva ~ kipitsema ~ sügeleva; täis nagu ~ kui kaan ~ pinal ~ sikk ~ sitikas ~ tarakan ~ tatikas ~ tina ~ tinavile ~ tint*. Uues eesti keele sõnaraamatus on püütud püsiühendite esitust oluliselt hõlbustada (vt Langemets jt 2011), toetudes püsiühendite leksikograafilisel kirjeldamisel fraseoloogia uurijate seisukohtadele (Õim, K., Õim, A. 2011; Õim, K., Õim, A. 2015).

Eesti keele kollokatsioonisõnastiku (10 000 märksõna) sihtrühm on nii edasijõudnud B2-C1 taseme keeleõppijad kui ka emakeelekõnelejad. Sõnastik aitab eesti keele kui teise ja võõrkeele õppijal valida ning kombineerida keelendeid emakeelekõnelejad omasel moel, mis võimaldab neil väljendada oma mõtteid sama loomulikult viisil. Kollokatsioonidena käsitletakse korpuses esilduvate sisusõnade tähenduslikke ja statistiliselt esilduvaid kombinatsioone teiste leksikaalsete ning grammatiliste üksustega, nt *ere päike, päike paistab, päikest võtma*. (Vt Kallas jt 2015.) Kollokatsioonisõnastiku andmebaas

on kogutud automaatselt tarkvara Sketch Engine abil eesti keele suurimast Eesti keele ühendkorpusest (563 mln sõna). Kollokatiivse info allikas on Sketch Engine'i sõnavisandi (Word Sketch) väljund (vt Kilgarriff jt 2004; eesti keele mooduli kohta vt Kallas 2013: 31–87).

Ettekandes käsitleme püsiühendite (sh kollokatsioonid ja fraseoloogismid) eristamise, valiku- ja esituspõhimõtteid. Keskendume eeskätt uuema aja püsiühenditele nagu *sinilindu püüdma, paragrahvi alla minema, pastakast välja imema, ajusid pesema, Rootsi laud, ajude äravool, elav entsüklopeedia, professionaalne kretinism*. Tutvustame mõne juhtumi näitel, kuidas esitatakse püsiühendeid nii koostatavas kollokatsioonisõnastikus kui ka uuenevas eesti keele sõnaraamatus.

Kirjandus

EKSS 2009 = Eesti keele seletav sõnaraamat I–VI. (Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu 2., täiendatud ja parandatud trükk.) Toim. Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks ja Piret Voll. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (31.01.2017).

Kallas, Jelena 2013. Eesti keele sisusõnade süntagmaatilised suhted korpus- ja õppeleksikograafias. Doktoritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Kallas, Jelena; Koppel, Kristina; Tuulik, Maria 2015. Korpusleksikograafia uued võimalused eesti keele kollokatsioonisõnastiku näitel. Toim. Helle Metslang, Margit Langemets, Maria-Maren Sepper. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 11. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 75–94.

Kilgarriff, Adam 2013. Using corpora as data source for dictionaries. Ed. Howard Jackson. The Bloomsbury Companion to Lexicography. London: Bloomsbury, 77–96.

Kilgarriff, Adam, Rychlý, Pavel; Smr, Pavel; Tugwell, David 2004. The Sketch Engine. Eds. Geoffrey Williams, Sandra Vessier. Proceedings of the 11th EURALEX international congress. Lorient, France: Université de Bretagne Sud, 105–115.

Langemets, Margit; Tiits, Mai; Valdre, Tiia; Voll, Piret 2010. In spe: üheköiteline eesti keele sõnaraamat. – Keel ja Kirjandus 11, 793–810.

Õim, Katre; Õim, Asta 2011. Eesti fraseoloogia leksikograafiline areng. – Keel ja Kirjandus 11, 842–862.

Õim, Katre; Õim, Asta 2015. Eesti fraseologismide leksikaalsest varieerumisest. Peatoim. Mati Ereht. Emakeele Seltsi aastaraamat 60 (2014). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 232–260.

Uuendatud fraseoloogiasõnaraamat: tulevikunägemus

Asta Õim

Sõnaraamatust

Uuendatud fraseoloogiasõnaraamat sai kaante vahele 2016. aasta lõpuks. Viimasest väljaandest on möödunud 17 aastat, mille kulgedes aset leidnud sõnavara muutused pole jätnud puutumata ka selle stabiilsemat osa – fraseoloogiat. Eesti keelde on tulnud suur hulk laenulist päritolu väljendeid, mis enamasti hästi kohanenud ja mугanenud, kuna on kooskõlas keele loomuliku arengu skeemiga.

Uuendatud fraseoloogiasõnaraamatusse on lisatud ligi 800 uut väljendit, mis pärinevad eesti keele sõnaraamatutest, uuemast ilu- ja tarbekirjandusest ning internetist (kasutatud Google'i otsimootorit). On täiendatud ja täpsustatud seletusi, kasutatud valdavalt ajakohastatud näiteid. Et sõnaraamatut oleks hõlpsam kasutada, on sõnavormipõhine indeks asendatud kujundipõhiseга. Nii saab korraga üles leida kõik ühe ja sama kujundsõnaga väljendid.

Tulevikunägemus

I Fraseoloogia koondandmebaasi loomine

Ühtsesse andmebaasi tuleks koondada

- a) Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaas <http://www.folklore.ee/justkui/> (vanim allikmaterjal – XVII ja XVIII saj, uusim – XX saj teine pool, kokku üle 500 000 teksti);
- b) Kõnekäänud ja fraseologismid (Fraseoloogiasõnaraamat; materjal ERA käsikirjalisest rahvaluulearhiivist, kokku 25 400 teksti);
- c) Fraseoloogiasõnaraamat 2017 (8000 teksti);
- d) Eesti murdearhiivi materjalid (andmebaasis 55 000 teksti).

Murdearhiivi materjal on põhimõttelise tähtsusega, sest selle ehtsusnivoo on kõrgem kui rahvaluulekogudel – keelekogud on hilisemad ja tekstide üleskirjutajate hulgas on eriharidusega inimeste osakaal palju suurem ning enamasti on olemas ka kõneline kontekst.

II Fraseologismide sisulise kirjelduse täiendamine: kujundituuma määramine

Fraseologismi sisuline tervikkus prevaleerib vähemal või suuremal määral tema vormilise (grammatilise) liigenduse üle. Fraseologism koondab enda alla kõik tema leksikaalse, morfosüntaktilise ja süntaktilise esinemise juhtumid, on suhteliselt keeruline ja mitmekesine keeleainese kogum, millel on a) ligilähedane süntaktiline struktuur, b) enam-vähem sama tähendus ning c) sama kujund. Mingi produktiivse kujundi eri tahud võivad semantiliselt realiseeruda kas ligilähedase või erineva tähendusega väljendeis, mis kuuluvad kas samasse või erinevasse mõistevaldkonda (nt *ei tee teist nägugi, teeb näo nagu...*, *mis näo teeb; enne kukub säde tulest, kui kopikas tema taskust; nagu tulesäde; must nagu süsi, nagu süte peal*). Kujundituuma eristamise põhieesmärk on lahti kodeerida väljendi keskne kujund ja selle kaudu jõuda metafooride ülekandemehhanismide ja -suundadeni eesti keeles ning lõpuks ka väljendeis sadestunud meelegogumusteni, mis on eestlasele tüüpilised.

Metakeele (selleks sobib kirjakeel) abil saab koondada sama kujundiga väljendid, hoolimata sellest, kuidas kujundituum on leksikaalselt vormistatud (nt kujundtuum sõel: *ei seisa sõelas ega sarjas, tühjajutusari, saab sarjaga sauna viia 'palju lapsi', torgi nagu sarjapõhja, sõna sõglaga seljas, kuma kuud ega selita seula 'taevasõel'*).

Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaasi struktuur võimaldab teha päringuid järgmistelt väljadelt: väljend (täpne väljavõte kõnelisest tekstist), tüüp (koostaja üldistus), sisu (kõneline tekst), tähendus (koostaja definitsioon), arhiiviviide, koht, koguaja, kogumisaeg, keelejuht ja märksõna (koostaja määratud: *vaagub kui must kui lind*: märksõna – lind, *vaagub kui vares*: märksõna – vares). Lisavälja tekitamine andmebaasi struktuuri ei ole keeruline, küll aga kujundituuma määramine. See nõuab esmalt põhimõtete väljatöötamist.

Katre Õimu bibliograafia

(1995–2017)

1995

1. Eesti kõnekäändude korraldamisest / Anneli Baran, Katre Õim // Eksitaja. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 1995, lk. 3–7. (Pro Folkloristica ; 3).

1996

2. Eesti võrdluste süntaktilisest struktuurist / Katre Õim // Vaga vares. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 1996, lk. 137–144. (Pro Folkloristica ; 4).

1997

3. Eesti võrdluste struktuur. Magistritöö / Katre Õim ; Tartu Ülikool, Eesti keele õppetool. Tartu : Tartu Ülikool, 1997. 176 lk.
4. Eesti võrdluste struktuuris valitsevaist seaduspärasustest / Katre Õim // Maa ja ilm. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 1997, lk. 159–164. (Pro Folkloristica ; 5).

1999

5. Eesti võrdluste sees toimuvast sisu tasandil / Katre Õim // Lohetapja. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 1999, lk. 177–188. (Pro Folkloristica ; 6).
6. Inimene eesti võrdlustes / Katre Õim // *Mäetagused* (1999) nr. 12, lk. 87–95.
7. Kõnekäänud ja fraseologismid [võrguteavik] / koostanud Anneli Baran, Tiit Konsand, Katre Õim. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 1999 – <http://www.folklore.ee/rl/date/robotid/leht3.html>

2000

8. Eesti võrdluste vormist ja sisust / Katre Õim // *Keel ja Kirjandus* (2000) nr. 8 lk. 558–556; nr. 9, lk. 646–653.

2002

9. Eesti kõnekäändude andmebaas poolel teel / Katre Õim // *Kogumisest uurimiseni* : artikleid Eesti Rahvaluule Arhiivi 75. aastapäevaks. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2002, lk. 133–140. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused = Commentationes Archivi Traditionum Popularium Estoniae ; 20).
10. Kotisuu ei räägi : liitsõnamänge / Eesti Kirjandusmuuseum ; koostanud ja eessõna Piret Voolaid ; toimetanud Katre Õim. Tallinn : A. Õim, 2002. 68 lk.
11. Mis sa soiud, võta soodat! : sajatusi, osatusi, parastamisi / Eesti Kirjandusmuuseum ; koostanud Anneli Baran ; toimetanud Katre Õim. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2002. 78 lk.
12. Nagu lehmaehmatis : rahvalikke võrdlusi / koostanud ja eessõna Katre Õim ; toimetanud Asta Õim. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2002. 83 lk.
13. Rõhusõnadest eesti võrdlustes : Nime murre : pühendusteos Valdek Palli 75. sünnipäevaks 30. juunil 2002 / Katre Õim. Tallinn : Eesti Keele Instituut, 2002, lk. 316–328. (Eesti Keele Instituudi toimetised ; 11).
14. Võrdluste metafoorsusest/metonüümilisusest / Katre Õim // *Keel ja Kirjandus* (2002) nr. 7, lk. 475–487.
15. Võrdluste metafoorsusest/metonüümilisusest substantiivse võrdlusvahendiga väljendite näitel / Katre Õim // *Lemmeleht*. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2002, lk. 269–279. (*Pro Folkloristica* ; 9).

2003

16. Aja või konnale püksid jalga: „nii et“- väljendeid / Eesti Kirjandusmuuseum ; koostanud Anneli Baran ; toimetanud Katre Õim. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2003. 58 lk.
17. Kole mees, aga konna ei söö : kõnekäände mitmest vallast / Eesti Kirjandusmuuseum ; koostanud Asta Õim, Katre Õim ; toimetanud Asta Õim. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2003. 60 lk.
18. Kõnekäändude kartoteek andmebaasiks / Katre Õim, Asta Õim, Anne Hussar, Anneli Baran // *Keel ja Kirjandus* (2003) nr. 1, lk. 4–23.
19. Võrdluste struktuurist ja kujundisemantikast / Katre Õim ; Eesti Kirjandusmuuseum Folkloristika osakond, Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2003. 211 lk. (Reetor ; 2) – <http://dSPACE.ut.ee/handle/10062/888>

2004

20. Compilation of the Database of Estonian Phrases / Katre Õim, Asta Õim, Anne Hussar, Anneli Baran // *Folklore* (2004) vol. 25, lk. 35–72.
21. Mõistega „kiiresti“ seotud võrdluste sünonüümisuhetest / Katre Õim // Emakeele Seltsi aastaraamat. 2003 : [2004] nr. 49, lk. 136–147.
22. Synonymic relationships of Estonian similes related to the concept kiiresti / Katre Õim // *Folklore* (2004) vol. 27, lk. 83–100.

2005

23. Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaas [võrguteavik] / koostajad Anneli Baran, Anne Hussar, Asta Õim, Katre Õim. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2005 – <http://www.folklore.ee/justkui/>
24. Fraseologism versus kõnekäänd / Katre Õim // Emakeele Seltsi aastaraamat. 2004 : [2005] nr. 50, lk. 129–142.

25. Metafoori mõistmise mudelid: kategoriseerimine vs. võrdlemine / Katre Õim // *Akadeemia*, (2005) nr. 8, lk. 1751–1772.

2006

26. Käänevormide adverbialiseerumisest / Katre Õim. Tartu : Tartu Ülikool, 2006, lk. 232–48. (Tartu Ülikooli Eesti keele õppetooli toimetised ; 30).

2007

27. Metafoor ELU ON TEEKOND ebaõnne-väljendites / Katre Õim // *Emakeele Seltsi aastaraamat*. 2006 : [2007] nr. 52, lk. 179–194.

2008

28. Eesti kõnekäändude ja fraseologismide mõistestik / Asta Õim ; toimetaja Katre Õim. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2008 – <http://www.folklore.ee/justkui/moiste.php>
29. Fraseoloogia ja sõnaraamatud / Katre Õim // *Keel ja Kirjandus* (2008) nr.10 , lk. 774–789.
30. Muutuva keele päev / Ilona Tragel, Helle Metslang, Katre Õim // *Keel ja Kirjandus* (2008) nr. 1–2, lk. 135–137.

2009

31. Alternatiivseid mooduseid fraseoloogia esitamiseks sõnastikus / Katre Õim. Tallinn : Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2009, lk. 136–164. (Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi toimetised ; 11).
32. Eesti vahekeele korpuse sügisseminar / Katre Õim // *Keel ja Kirjandus* (2009) nr. 3, lk. 243–244.
33. Korpusuuringute metodoloogia ja märgendamise probleemid / toimetanud Pille Eslon ja Katre Õim. Tallinn : Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2009. 164 lk. (Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi toimetised ; 11).
34. Muutuva keele päev / Jane Klavan, Helle Metslang, Katre Õim // *Keel ja Kirjandus* (2009) nr. 2, lk. 159–161.

2010

35. Korpusuuring ja meetodid / toimetanud Pille Eslon ja Katre Õim. Tallinn : Tallinna Ülikool, 2010. 153 lk.
36. Kuidas uurida esimese ja teise keele omandamist? / Pille Eslon, Katre Õim, Annekatrin Kaivapalu, Reili Argus, Erika Matsak // *Lähivõrdlusi = Lähivertailuja* (2010) nr. 20, lk. 11–48.
37. Objektikäänete kasutamisest sageduse ja markeerituse seisukohalt / Pille Eslon, Katre Õim // *Keele rajad : Pühendusteos Helle Metslangi 60 sünnipäevaks = Paths of language : festschrift for Professor Helle Metslang on the occasion of her 60th birthday.* Tartu, 2010. lk. 69–89 : tab. (Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics ; 2010, 1–2).
38. Qualitative Changes in Phraseology: General Principles and Catalysts / Katre Õim, Asta Õim // *Linguistica Uralica* (2010) nr. 46 (1), lk. 17–37.
39. Viies muutuva keele päev /Katre Õim // *Keel ja Kirjandus* (2010) nr. 4, lk. 311–312.

2011

40. Eesti fraseologismide elektrooniline alussõnastik / Asta Õim ; toimetaja Katre Õim. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2011 – <http://folklore.ee/justkui/sonastik/>
41. Eesti fraseoloogia leksikograafiline areng / Katre Õim, Asta Õim // *Keel ja Kirjandus* (2011) nr. 11, lk. 842–862.
42. Fraseologismides aitab orienteeruda alussõnastik / Katre Õim // *Mäetagused* (2011) nr. 48, lk.150–151.
43. Komistusi metafooridega / Tartu Ülikool... [jne.] ; koostanud Asta Õim ; toimetanud Katre Õim ; kujundanud Sirje Ratso ; fotod Peter Paasmäe. Tartu : Keelehooldekeskus, 2011. 59 lk.
44. Me elame metafooride järgi / Katre Õim // *Postimees : Raamat* (2011) nr. 220, 22. sept., lk. 7.

45. Mis on FES? / Asta Õim, Katre Õim // Haldjas 15 : pärimus ja Internet : Eesti folkloristide 6. talvekonverents : teesid : 3.–4. veebruar 2011, lk. 22–24.

2012

46. Kvalitatiivsed muutused fraseoloogias: olemus ja suunajad / Katre Õim, Asta Õim // *Mäetagused* (2012) nr. 51, lk. 59–80.
47. Paradigmatic and syntagmatic aspects in language use / Pille Eslon, Katre Õim // *Learner Language, Learner Corpora. The University of Oulu, October 5–6, 2012. Abstracts.*, 26–27. Oulu: University of Oulu, 2012 – http://www oulu.fi/sites/default/files/content/LLLC2012_abstracts.pdf
48. Uudseid metafoorseid keelendeid / Katre Õim ; ill. Urmas Nemvalts // *Oma Keel* (2012) nr. 1, lk. 36–43 : ill.

2013

49. Komistusi metafooridega. II / Tartu Ülikool... [jne.] ; koostanud Asta Õim ; toimetanud Katre Õim ; kujundanud Sirje Ratso. Tartu : Keelehooldekeskus, 2013. 43 lk. – http://engine.koduleht.net/templates/keelehooldekeskus/files/mdl_files.php/metafoor_10_AC.pdf
50. Korpus ja keelekontakt: vaatenurki eesti ja soome keelele ning nende õppimisele = Korpus ja kielikontakti: näkokulmia suomeen, viroon ja niiden oppimiseen = Corpus and language contact: approaches to Finnish, Estonian, and learning them / Pirkko Muikku-Werner, Johanna Laakso, Katre Õim, Annkatrin Kaivapalu // *Lähivõrdlusi = Lähivertailuja* (2013) nr. 23, lk. 3–8.
51. Uudne metafoorne keelend: kas laen või diakroonilise arengu tulemus? / Katre Õim, Asta Õim, Pirkko Muikku-Werner // *Lähivõrdlusi = Lähivertailuja* (2013) nr. 23, lk. 428–456.

2014

52. Corpus, language, and linguistic practices / Kirsti Siitonen, Johanna Laakso, Katre Õim, Annekatrin Kaivapalu // *Lähivõrdlusi = Lähivertailuja* (2014) nr. 24, lk. 3–8.
53. Lähivõrdlusi = Lähivertailuja 24. / toimetanud Annekatrin Kaivapalu, Johanna Laakso, Kirsti Siitonen, Katre Õim, Maria-Maren Sepper. Tallinn : Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 2014. 272 lk.
54. Üheksas muutuva keele päev / Katre Õim // *Keel ja Kirjandus* (2014) nr. 4, lk. 320–322.

2015

55. Ajaloolisi, võrdlevaid ja korpuslingvistilisi vaateid soome-ugri keelte õppimisele ja mõistmisele = Historiallisia, vertailevia ja korpuslingvistisiä katsahduksia suomalais-ugrialaisten kielten oppimiseen ja ymmärtämiseen = Historical, comparative, and corpus-linguistic views on learning and understanding Finno-Ugric languages / Annekatrin Kaivapalu, Johanna Laakso, Kirsti Siitonen, Katre Õim // *Lähivõrdlusi = Lähivertailuja* (2015) nr. 25, lk. 5–13.
56. Eesti fraseologismide leksikaalsest varieerumisest / Katre Õim, Asta Õim // *Emakeele Seltsi aastaraamat*. 2014 : [2015] nr. 60 (1), lk. 232–260.
57. Kehaosasõnade arvukategooriast / Katre Õim, Asta Õim // *Keel ja Kirjandus* (2015) nr. 2, lk. 88–99.
58. Lähivõrdlusi = Lähivertailuja 25. / toimetanud Annekatrin Kaivapalu, Johanna Laakso, Maria-Maren Sepper, Kirsti Siitonen, Katre Õim. Tallinn : Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 2015. 216 lk.

2016

59. Lähivõrdlusi = Lähivertailuja 26. / toimetanud Annekatrin Kaivapalu, Johanna Laakso, Maria-Maren Linkgreim, Kirsti Siitonen, Katre Õim. Tallinn : Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 2016. 500 lk.

60. XI muutuva keele päev / Katre Õim // *Keel ja Kirjandus* (2016)
nr. 3, lk. 237–239.

2017

61. Fraseoloogiasõnaraamat / koostanud Asta Õim ; toimetanud
Katre Õim. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2017. 549 lk.